

37.159.
У-68.

.УСАРОВ, Л.Г.БАБАХОДЖАЕВА,
Г.Н.ШАРИПОВА, Н.Ж.ЭШНАЕВ

ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК

(Ўқув қўлланма)

Чирчиқ – 2021

у
Кс

Б

37.159

У-68.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ VILOYATI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**Ж.Э.УСАРОВ, Л.Г.БАБАХОДЖАЕВА,
Г.Н.ШАРИПОВА, Н.Ж.ЭШНАЕВ**

ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК

(Ўқув қўлланма)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА О'РТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Чирчиқ – 2021

— 10457 —

УЎК 613.6:632.956.633А
КБК 34.36. Н-94

Ж.Э.Усаров, Л.Г.Бабаходжаева, Г.Н.Шарипова, Н.Ж.Эшнаев.

Педагогик компетентлик. / Ўқув қўлланма. – Чирчик, «Farzay poligraf». 2021. – 200 бет.

Ушбу қўлланмада Педагогика ва психология таълими йўналиши талабалари учун ривожлантирувчи таълимнинг умумий методик тамойиллари, ўзини ўзи ривожлантириш тушунчаси мазмун ва моҳияти, педагогик таълим кластери асосида талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари, компетенциявий ёндашувга асосланган таълимнинг ўқув материаллари мазмуни, анъанавий ва масофавий таълимнинг замонавий ўқитиш методлари ва технологиялари, ижтимоий-маданий муҳит, таълим кластери шаронтида талабаларнинг ўз-ўзини ривожлантириш жараёнининг методик жиҳатлари, ўз-ўзини англаш ва бошқариш, шахснинг ўзини ўзи ривожлантириш модели ва замонавий ёндашувлар, компетенцияни шакллантиришда мустақил таълимнинг аҳамияти, компетенциянинг шаклланганлик даражасини аниқлаш усуллари, бу жараёнда интерфаол усуллардан фойдаланиш ҳамда мазкур жараён самарадорлигини баҳолаш кабилар ҳақида сўз юритилади.

Мазкур қўлланма Педагогика ва психология таълими йўналиши магистрлари ўқув дастури асосида тайёрланган бўлиб, узлуксиз таълим тизимининг барча бўғинларида фаолият кўрсатаётган педагоглар, илмий тадқиқотчилар ҳамда бакалавр йўналишида тақсил олувчи талабалар фойдаланиши учун мўлжалланган.

П.ф.д., проф. У.М.МАҲКАМОВ умумий таҳрири остида

Тақризчилар: Тошкент ирригация ва мелиорация институти
профессори п.ф.д., **З.К.Исмоилова**
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика
институти ўқитувчиси п.ф.д (PhD) **С.Б.Қораев**

*Ўқув қўлланма. Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти
Илмий Кенгашининг 2020 йил 18 декабрдаги № 6-сонли баённомага
биноан нашрга тавсия қилинган.*

ISBN 978-9943-5258-9-4

© «Farzay poligraf», 2021 й.

МУНДАРИЖА

1. Ҳ. бош (Кириш)	4
-------------------------	---

I-БОБ. ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК. ТАЛАБАЛАРДА ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

1.1 Педагогик компетентлик. Педагогик таълимнинг инновацион кластери қавқоқда тушунгича	11
1.2 Маърифий таълимнинг вужудга келиш объектив сабаблари ва зарурати	20
1.3 Ривожлантирувчи таълимнинг умумий методик тамойиллари	23
1.4 Илмий-педагогик маъналарда “Ўзини ўзи ривожлантириш” ва ўзини “Ўзи ривожлантириш компетенцияси” тушунчаларининг мазмун ва моҳияти таълими	29
1.5 Талабаларнинг ўзини ўзи шахсий-касбий ривожлантиришида таълим кластери субъектларининг ижтимоий-маданий ва таълимий муҳитининг аълоияти	36
1.6 Педагогик таълим кластери асосида талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари	44

II-БОБ. ТАЛАБАЛАРДА ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИНГ ПЕДАГОГИК ТАЪМИНОТИ ВА ТАШКИЛИЙ ЖИХАТЛАРИ

2.1 Компетенцияний ёндашувга асосланган таълим	51
2.2 Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда ўқув материали мазмуни, ўқитиш методлари ва технологиялари	54
2.3 Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шаклланти- ришда таълим муассасаси ижтимоий-маданий муҳитининг ўрни	61
2.4 Таълим кластери шариотида талабаларнинг ўз-ўзини ривожлантириш жараёнининг методик жиҳатлари	72
2.5 Ўз-ўзини аниқлаш ва бошқариш	81
2.6 Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда ўқув билан фойда — асосий тушунчалар	90

III БОБ. ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АМАЛИЙ АСОСЛАРИ

3.1. Шахснинг ўзини ўзи ривожлантириш модели ва замонавий ёндашувлар	99
3.2. Педагогик таълим кластери асосида талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда мустақил таълимнинг аҳамияти	107
3.3. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясининг шаклланганлик даражасини аниқлаш усуллари	118
3.4. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда интерфаол усуллардан фойдаланиш	126
3.5. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёни самарадорлигини баҳолаш	135
3.6. Масофавий таълимни ташкил этишда интерфаол методларидан фойдаланиш технологияси	152
Тест саволлари	174
Изохли лугат	181
Фойдаланилган адабиётлар	194

СУЗБОШИ (КИРИШ)

Бугунги кунда таълим тизимида амалга оширилаётган жиддий ислохотлар мутахассисларнинг тубдан такомиллаштириш, олий маълумотли мутахассислар тайёрлашнинг мақсадли йўналишларини аниқлаш, айниқса, педагог кадрларнинг касбий малакалари ва билим савиясини узлуксиз юксалтиришни тарафдан қамраб олади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил учун мўлжалланган таълим муаммоларига устувор вазифалар тўғрисидаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида таълим доирасида миссиялар қаторида илм-фан ва таълим, таълим ва ижтимоий-иқтисодий ҳаёт муносабатларига алоҳида урғу берилганлиги бежиз эмас. Асосан, таълим тизимининг марказида инсон капитали, уни тўғри тайёрлаш, ундан самарали фойдаланиш ва мақсадли йўналтириш турар экан, бундан барча таълим турлари тизимини жамиятнинг барча манфаатдор томонлари, таълим жараёнининг барча субъектлари билан яхлитликда бугунги ва келажакдаги асосида ташкил этиш ҳамда таълимнинг тўлиқ узлуксизлигига эришиш аҳдидида турган муҳим вазифалардандир.

Кейинги йилларда юз бераётган туб ўзгаришлар жамият ҳаётининг барча соҳаларига илгича инновацион ёндашувлар, мавжуд қарашлар, тушунчалар ва муносабатларнинг таракқиёт кўзгуси ва самарадорлик мезонлари билан қайта баҳолаш кечиришини таъкидлаётган ҳақиқат. Истиклол йилларида таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида кўплаб ижобий ишлар амалга оширилганини таъкидлаган ҳолда, айтишимиз жоизки, мақсадлар ва уларга эришиш усул ва воситаларини янги белгида олимаслик, меҳнат бозори талабларини чуқур ўрганмаслик, ундан талаб ва таклифнинг номувофиқлиги кабилар оқибатида бир мунча муаммолар пайдо бўлган.

Олий таълим тизимини тубдан такомиллаштириш, мамлакатимизни иқтисодий-иқтисодий ривожлантириш борасидаги устувор вазифаларга мос равишда, кадрлар тайёрлашнинг маъно-мазмунини тубдан қайта қўриб чиқиш, таълим стандартлари даражасида олий малакали мутахассислар тайёрлаш учун зарур шартлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харажатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони, 2018 йил 3 июлдаги ПК-3775-сонли “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги” ҳамда 2017 йил 20 апрелда “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПК-2909-сон қарорларида белгиланган вазифалар қаторида ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган энг замонавий педагогик технологиялар, таълим

дастурлари ва ўқув-методик материалларни кенг жорий этиш энг муҳим вазифалар этиб белгиланди.

Бу ўз навбатида олий таълим муассасаларидан ўқитиладиган барча фанлардан ўқув машғулотларини ташкил этиш ва улар асосида талабаларнинг интеллектуал қобилиятларини ривожлантиришда замонавий талабларга, педагогик ва ахборот технологияларига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини тақозо этади. Мазкур технологияларнинг асосий моҳияти талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш бўлиб, унинг асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш ва бошқаришда уларнинг ҳаётий тажрибаси, эҳтиёжи, қизиқиши ҳамда имкониятларига таянилади.

Ушбу долзарб вазифаларни амалга ошириш орқали малакали мутахассисларни тайёрлашда олий таълим муассасаларида янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади. Бу вазифаларни амалга оширишда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланиш ва улар асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш лозим. Чунки, ўқув машғулоти педагогик ижодкорликнинг асосий майдони бўлиб, уни ташкил қилиш ва бошқаришга тўғри, янгича муносабат керак, бу жараёнда педагоглар олдида муҳим бир масала туради, у ҳам бўлса талабаларни билим олишга ҳамда уларни педагоглар билан ҳамкорликда ишлашга, касб билимлари ва кўникмаларини узлуксиз чуқурлаштириш орқали ўқув машғулотлари сифатига эътибор беришга жалб қилади.

Таълим тизимини ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган бу ва бошқа ҳужжатларнинг барчасида соҳага инновацияларни киритиш, хорижий тажрибаларни ўзлаштириш, ижодий ёндашувларни қўллаб-қувватлаш, таълим турлари ўртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш билан боғлиқ умумий жиҳатлар мавжуд.

Таълим тизимида мавжуд камчиликларни ўрганиш ва уларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, педагогик таълим йўналишларини мувофиқлаштириш, истикболни режалаштириш, таълим босқичлари ўртасидаги алоқа ва интеграциянинг сустлиги, таълим субъектлари фаолиятидаги тарқоқлик ҳудудда педагог кадрларга бўлган эҳтиёжнинг кондирилмаслиги ва таълим сифатининг пасайишига сабаб бўлмоқда.

Шундан келиб чиққан ҳолда таълим муассасаларида **педагогик таълим инновацион кластерини яратиш** билан боғлиқ янги тизимни ўзининг устувор стратегик йўналиши сифатида белгилаб олиш ва шу тизим асосида муайян ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ. Ушбу тизим енгил саноат, қишлоқ хўжалигининг қатор тармоқлари ҳамда иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш тармоқларида самарали ҳисобланган кластер усулини таълим жараёнига татбиқ этишни назарда тутди. Дарҳақиқат, ишлаб чиқариш тармоқларида хомашёни

иштирокини, қайта ишлаш ва тайёр маҳсулотга айлантириш ҳамда уни реализация қилиш кетма-кетлиги занжири мавжуд бўлиб, ушбу кетма-кетлик педагогик таълим тизимида ҳам инсон капитали қурилишида мавжуд. Бу ҳақ ишчиб чиқаришда самарали бўлган кластер моделини таълим тизимида жорий этиш пиларий жиҳатдан мумкин эканлигини кўрсатади.

Педагогик таълимнинг жамият барқарор ривожланишидаги юқори потенциал пайдоидан келиб чиққан ҳолда замонавий талаблар, тизимдаги муаммолар ва уларни ҳал қилишда фан ва таълим бўғинлари ўртасидаги алоқадорлиқни таъминлаш узлуксиз педагогик таълимни кластер ривожланиш тизимида ўтказиш заруратини тақозо этмоқда. Педагогик таълим инновацион алоқадор узлуксиз таълим тизимидаги барча таълим турлари, илмий тадқиқот институтлари ва марказлари, амалиёт базалари, илмий ва илмий-методик тузилмаларнинг бир бутунлиги бўлиб, уларнинг биргаликдаги фаолиятлари тақсимланган фаолияти педагогик таълим тизимини сифат жиҳатидан янги даражага кўтариш имконини беради. Бинобарин, кластернинг асосий мақсади ўз таркибига кирувчи таълимий-илмий-инновацион салоҳиятни таъминлаш юқори фуқаролик ва касбий лаёқатлилиқ даражаси билан, балки ривожланиш қобилияти, янгиланган кабул қила олиш қобилияти, янги таълим дастур ва технологияларини лойиҳалаш ҳамда амалга ошира олиш қобилиятига эга замонавий таълим мутахассисларини тайёрлаш учун бирлаштиришдир.

Педагогик таълим ривожланишининг кластер тизими таълим бериш, янги алоқадор ўқув адабиётларини яратиш, педагог кадрлар илмий салоҳиятини ошириш, таълим ва тарбия узвийлиги билан боғлиқ умумий йўналишларда фаолият олиб боради. Айни пайтда бу умумий йўналишлар таълимни бирлаштириш ва ташкиллаштириш, таълим турлари ва йўналишлари ўртасида узвийлик ва интеграцияни таъминлаш, ўқитиш шакллари, методлари, технологиялари ва технологияларидан фойдаланиш каби йўналишларда қўлланашдир.

Қуйидагилар кластер тизимининг субъектлари сифатида иштирок этиши таълимчилар, магистрантлар ва докторантлар педагогик амалиёт ўтайдиган, таълимий, илмий тадқиқотчилик, инновацион ва лойиҳалаштириш фаолиятини олиб борадиган ўқув ва тажриба экспериментал база вазифасини ўтайдиган барча таълим турлари; таълимнинг турли даражаларидаги янгиланишларга қўлланган педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш муассасалари; ҳамкорликдаги илмий тадқиқот фаолияти билан шуғулланаётган ва ушбу фаолиятдан илмий ва илмий-методик тузилмалар, марказлар, илмий тадқиқот институтлари; педагогик ҳамжамиятлар, ташаббускор жамоалар, фаолият бирлашмалари, давлат ва нодавлат ташкилотлар, хорижий олий таълим муассасалари ва илмий марказлар.